

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 271.2-1(477) "17/18"

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКО-
БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ XVII-XVIII ст.

Валерій Стеценко

*Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1,
Львів, 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Розглянуто особливості філософських засад українського богослов'я XVII–XVIII ст. Проаналізовано тенденцію відходу тогочасної православної філософської думки в Україні від попередньої ортодоксально-візантійської традиції християнізованого неоплатонізму – ареопагітизму в напрямку переорієнтації на західноєвропейську схоластику, неосхоластику та філософський раціоналізм Нового часу.

Ключові слова: філософська теологія, раціоналізм, схоластика, неосхоластика, пантеїзм, деїзм.

Суттєвою особливістю розвитку української академічної філософії (професійної філософії у Києво-Могилянській колегії-академії) першої половини XVII ст. та кінця XVII –першої половини XVIII ст. було, як одностайно відзначається у вітчизняній дослідницькій літературі, те, що вона знаходилась у постійному зв'язку із загальним розвитком європейської філософії (включно із середньовічними впливами на неї раціоналістичного східного, арабо-мусульманського перипатетизму-аверроїзму), а тому у філософських творах і лекційних курсах професорів Києво-Могилянської колегії (академії) знайшли свій вияв й оригінальний розвиток багато ідей із класичної філософської спадщини античного минулого, раціоналістичної західноєвропейської філософії як попереднього (середньовічного та ренесансно-реформаційного), так і сучасного їм періоду Нового часу [1, с. 81–86; 4, с. 65–229; 8, с. 15; 18, с. 85–108; 21; 22; 23, с. 206–207].

Зрозуміло і те, що, виходячи зі своєї православної конфесійної належності й відповідної релігійно-богословської орієнтації, академіки (професори філософії Києво-Могилянської колегії (академії)) у своїх творах і лекційних курсах із філософії говорили про боротьбу проти поширення в Україні теологічних вчень католицизму й, почасти, протестантизму і створювали свої філософсько-теологічні вчення, передусім для теоретичного обґрунтування православ'я – філософської

апологетики догматів православного віровчення та положень православного богослов'я [1, с. 81].

Еволюція цих філософських засад українського православного богослов'я засвідчує помітну специфіку філософського обґрунтування його основних положень та самобутність філософської інтерпретації традиційної теологічної проблематики у вітчизняній академічній, а згодом і просвітницькій філософії, відповідно, у XVII – першій половині XVIII ст. і другій половині XVIII ст., насамперед започаткованої ще в середньовіччі проблеми “людина-Бог”, з її головною ідеєю – ідеєю Бога та проблемою Його пізнання – богопізнання, існування різноманітних тенденцій та концептуальний плюралізм у тогочасній філософсько-богословській думці в Україні. Зокрема, як підкреслюється в сучасних дослідженнях, відмінною особливістю цього періоду її розвитку є те, що всі теологічні проблеми вирішуються нею за допомогою формально-логічних міркувань, піддаються експлікації (аналізу) з позицій розуму, а її теологічні системи дедалі більше наповнювались раціоналістичним змістом [18, с. 90].

Не дивно, що такі цікаві особливості еволюції української філософії впродовж XVII–XVIII ст. (академічної XVII – першої половини XVIII ст. та просвітницької другої половини XVIII ст.), включно з її православною філософською теологією, привертати й привертають увагу багатьох вітчизняних дослідників, зокрема, стали предметом висвітлення в працях загального характеру таких філософів, як Д. Чижевський, І. Мірчук, В. Горський, М. Кашуба, І. Огородник, В. Огородник, М. Русин, В. Чуйко та ін. [1, 3, 5, 9, 14, 15, 24].

Процес розвитку української академічної філософської думки XVII – пер. пол. XVIII ст. глибоко проаналізований і узагальнений (зокрема, на матеріалах логіки, гносеології, натурфілософії, етики і метафізики) у фундаментальних працях В. Нічик, І. Захари, Я. Стратій, В. Литвинова, В. Андрушко, М. Кашуби, І. Паславського, В. Овсійчука, М. Роговича, О. Матковської [2, 4, 10, 21, 23]. Ці автори, а також А. Пашук, Г. Нудьга, Є. Гринів, Н. Козачишин, О. Матюхіна та інші висвітлили й окремі проблеми розвитку української філософської думки впродовж XVII–XVIII ст., дали характеристику внеску окремих персоналій у цей творчий процес [6, 7, 8, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 22]. Зокрема, об'єктом експлікації в сучасній вітчизняній філософській думці стали такі аспекти еволюції змісту філософської думки в Україні впродовж XVII–XVIII ст, як, наприклад, проблема людини та її зв'язок з теологічною проблемою “людина-Бог” у філософії діячів Києво-Могилянської академії XVII – першої половини XVIII ст. та просвітницькій філософії другої половини XVIII ст. її вихованця Г. Сковороди, що розглянуті у спеціальній розвідці М. Кашуби, І. Захари, О. Матковської, В. Любашенко, Н. Попової [18].

Дослідження вищезгаданих авторів виявляють загальні закономірності прискороного розвитку вітчизняної філософської думки у XVII–XVIII ст., показують

прагнення прогресивних українських мислителів того часу за короткий час засвоїти вікові надбання західноєвропейської філософії, а також досягнення природничонаукової думки Нового часу, і створити власну, оригінальну філософську традицію та наукову основу для розвитку вітчизняної філософії й теології Нового часу [23, с. 207].

У свою чергу, це дозволяє у нашому дослідженні прослідкувати, як саме особливості перехідного характеру української академічної філософії XVII – першої половини XVIII ст. вплинули на складання тогочасних філософських засад вітчизняного богослов'я в її межах, тобто на еволюцію такої форми філософії у Києво-Могилянській колегії (академії), яку І. Захара визначає як “духовно-академічна філософія” [4, с. 227].

Безумовно, у складанні перехідного характеру української професійної філософської думки XVII – першої половини XVIII ст. та притаманної їй раціоналістичної тенденції не обійшлося без зовнішніх впливів. Достатньо нагадати, що українська молодь, яка в XVI–XVII ст. масово здобувала освіту за кордоном у відомих західноєвропейських університетах (багато “русинів”, як називали в Європі українців, зустрічаємо в списках Болонського, Падуанського, Краківського, Празького, Віттенберзького, Лейденського, Лейпцизького університетів), знайомилась там із передовими досягненнями філософії свого часу, а повертаючись додому, сприяла поширенню та утворенню на Батьківщині як схоластичних, так і ренесансно-гуманістичних та раціоналістично-просвітницьких ідей, притаманних цій філософії [8, с. 5; 13, с. 315–320]. Ось чому на розвиток філософської думки в Україні, починаючи з XVII ст., значний вплив мала саме західноєвропейська раціоналістична філософія того часу.

Вже напр. XVI – поч. XVII ст. у православних братських школах широко вивчались не лише твори візантійських богословів і філософів, античних філософів Аристотеля, Платона, Сенеки, але й – італійських гуманістів: Франческо Петрарки, Лоренцо Валла, Марсіліо Фічіно та ін. У бібліотеках братств натрапляємо також на твори середньовічного послідовника Аристотеля – Авіцени (Ібн Сіні), з'являються там згодом і твори Ф. Бекона, Дж. Локка, Б. Спінози та інших європейських мислителів епохи Раціоналізму (XVII ст.) Нового часу [8, с.5].

Все це доводить, що українські мислителі вже наприкінці XVI – початку XVII ст. були добре обізнані з досягненнями європейської й загалом світової філософії як минулого, так і сучасності, що впливало на формування їх поглядів, способи висвітлення і філософських, і теологічних проблем. Але вони не тільки засвоїли, але й зуміли творчо використати надбання європейської та світової філософської думки в умовах України й започаткувати цим наступни й розвиток української філософії у XVII–XVIII ст. з притаманними їй оригінальними особливостями [8, с. 5].

Насамперед це стосується поширення і використання у філософії України схоластичного раціоналізму. В Україні західноєвропейська схоластика розповсюджувалася з другої половини XVI ст. в єзуїтських колегіях (колегіумах) та серед українських вихованців єзуїтських академій (Віленської, Замойської), почасти, в протестантських школах та “академіях” при культурно-освітніх центрах протестантизму на українських землях (в католицьких “латинських” школах окремі її елементи у спрощеній, елементарній формі викладалися вже з XV ст.), а на початку XVII ст. – у православному середовищі братських шкіл, насамперед зусиллями тих, хто ознайомився з нею під час навчання в західноєвропейських навчальних закладах – переважно католицьких і, зокрема, протестантських університетах [1, с. 81].

Саме в цей період провідним осередком філософської й водночас філософсько-богословської думки в Україні у XVII-XVIII ст. стає Києво-Могилянська колегія (з 1701 р. – академія), викладачі якої розпочали розвиток професійної української філософії. Тому цілком логічним є той факт, що початком складання такого перехідного характеру філософствування у Київській колегії (академії) стало поширення в ньому середньовічного схоластичного раціоналізму, що спирався на християнізовану спадщину Аристотеля – “лінію Аристотеля” у філософії. Така рецепція ідей схоластичного раціоналізму (тобто, схоластичного аристотелізму) на власне український ґрунт відбувалась за посередництва тієї філософської та теологічної думки, яка знайшла своє відображення в лекційних курсах професорів Києво-Могилянської колегії (академії), що була першим в Україні вищим навчальним закладом західноєвропейського типу [18, с. 89].

Не дивно, що саме Києво-Могилянська колегія (академія) з часу свого заснування у 1632 р. стає і центром поширення схоластичного раціоналізму в українській православній філософській і навіть богословській думці. По суті, вся вітчизняна академічна філософія пер. пол. XVII ст. і кін. XVII ст. – пер. пол. XVIII ст. пов’язана із західноєвропейською схоластичною традицією [4, с. 65]. Це об’єктивно зумовлювалося потребою раціонального обґрунтування православного богослов’я в його протидії інвазії в Україні вже раціоналізованої у середньовіччі за допомогою християнізованого аристотелізму (схоластики номіналістів-перипатетиків, аверроїстів і томізму) католицької теології, яка, до того ж, (як і протестантська теологія) продовжувала удосконалювати свою раціоналізацію (раціоналістично-гуманістична та пантеїстична філософія епохи Ренесансу, протестантська та католицька неосхоластика доби Реформації і Контрреформації та Нового часу).

Враховуючи це, професори філософії Києво-Могилянської колегії (академії) з успіхом використовували філософське надбання аристотелізму та запозичені у своїх конфесійних опонентів його християнізовані версії у формі західноєвропейської схоластики і неосхоластики для раціоналізації православного богослов’я і

православної філософської теології (православної філософії), що й знайшло своє відображення в їхніх академічних лекційних курсах із філософії. Тому не випадково, що з врахуванням згаданих обставин, а надто під загальним впливом розвитку раціоналістичної тенденції – “лінії Аристотеля” у світовій і європейській, передусім західноєвропейській, філософії вивчення Аристотеля та його середньовічно-схоластичних переробок – західнохристиянської, католицької (починаючи з Боеція і продовжуючи Томою Аквінським та іншими) й, почасти, східнохристиянської, візантійсько-православної (в Іоана Дамаскіна, Михайла Псела, Іоана Італа), а також його східної, арабо-мусульманської інтерпретації стало однією з провідних тем у викладанні філософії в Києво-Могилянській колегії (академії). Постійно робилися звернення до середньовічних філософів-послідовників аристотелізму (перипатетизму): східних перипатетиків – Авіцени (Ібн Сіні), Аверроеса (Ібн Рушда) та західнохристиянських (католицьких) схоластів-номіналістів, аверроїстів – Іоана Дунс Скотта, Вільяма Оккама [1, с. 80–86; 21].

У свою чергу, звернення до схоластичної проблематики та схоластичного раціоналізму заклало ґрунт для переосмислення духовних надбань Середньовіччя (а серед них і богословської спадщини ортодоксального православ'я) на підставі нових ідей, запозичених із схоластики з характерним для неї раціоналістичним переосмисленням традиційної теологічної проблеми “людина-Бог” та її складових питань про богопізнання (пізнання ідеї Бога), створення Богом світу і людини, їх співвідношення, про світ “тварний” і “нетварний”, про душу, природу раю і пекла тощо. Ось чому, не в останню чергу, і під впливом вищезгаданої обставини всі ці питання у філософських лекційних курсах більшості професорів Києво-Могилянської колегії (академії) XVII–XVIII ст. вирішуються за допомогою формально-логічних міркувань, піддаються аналізу з позицій розуму. Цьому, безумовно, сприяло і те, що теологічні проблеми розглядались академіками в межах окремих розділів (логіки, гносеології, натурфілософії, метафізики, етики) їх лекційних курсів з філософії та у взаємозв'язку з їх проблематикою [1, с. 81; 4, с. 65–229; 18, с. 90–108; 21; 22; 23, с.206–283].

Значною мірою завдяки цьому, орієнтуючись переважно на західноєвропейську теологічну вченість і філософію, вчені Києво-Могилянської колегії (академії) поступово долали відсталість і консерватизм старої, ортодоксально-візантійської православної думки та її традицій, пануючих у вітчизняній православній теології та філософії [18, с. 89]. Тому, як відзначають сучасні українські дослідники, саме завдяки орієнтації вчених Києво-Могилянської колегії (академії) на західноєвропейську схоластику та використанню ними її раціоналізму у своїх лекційних курсах з філософії і, певною мірою, теології у XVII – першій половині XVIII ст. значно прискорюється поступовий відхід української філософсько-богословської думки від попередньої, ортодоксально-візантійської православної богословсько-філософської традиції (з її, значною мірою, ірраціонально-містифікованим підхо-

дом до розгляду світоглядних проблем, зокрема проблеми “людина-Бог”, її головної ідеї – ідеї Бога та проблеми Його пізнання – богопізнання) і наближення до більш раціоналістичної західноєвропейської філософії та теології [2; 4, с. 225–229; 10; 11; 14, с. 91–115, 204–251; 16; 21; 22; 23, с. 206–207].

Через всі ці обставини свого часу лекційні курси філософії у Києво-Могилянській колегії (академії) тлумачилися як переважно схоластичні. Однак сучасні дослідження стану їх викладання, видання перекладів таких курсів українською мовою свідчать про далеко не схоластичний, а значно вищий рівень викладання цього предмету київськими академіками [4, 5, 6, 8, 10, 12, 16, 18, 19, 21, 22, 23].

Звичайно, в XVII ст., виходячи з вимог національно-визвольної боротьби в Україні, діячі Києво-Могилянського колегіуму насамперед прагнули за допомогою схоластичного раціоналізму дати філософське обґрунтування православ'ю, розробити і викласти його як раціонально обґрунтоване богословське вчення, і в такому раціоналізованому вигляді протиставити католицькій теології. А в XVIII ст., вже в академії, не меншої ваги набирало завдання підготовки освічених фахівців для провідних державних і церковних посад, в чому теж неабияку роль відіграла схоластична вченість.

Але філософія у Києво-Могилянській колегії (академії) не зводилась лише до схоластики. У її викладанні широко використовувались твори античних філософів, провідних європейських мислителів середньовіччя, епохи Відродження, доби Реформації і Нового часу [1, с.81-86; 4, с.65-229; 5, с.149-199; 8, с.16; 10; 11; 21; 22]. Тут вивчалися не тільки богословські курси томізму і твори Аристотеля, а й твори Платона (що залишалося традиційним для православної філософії) та інших античних і середньовічних філософів (знову ж таки, насамперед, популярних у межах православної філософської традиції). Зокрема, з цією метою широко використовувалася спадщина неоплатоніків, як пізньоантичних (Амонія Саккаса, Плотіна, Порфирія, Прокла), так і ранньосередньовічних (Августина Блаженного). Водночас значною популярністю серед академіків користувалися також стоїки, особливо їх концепція про двонатурність суцього та їх логіка [1, с. 81]. Як відомо, в античні часи саме в школах стоїків логіці відводилась чільна роль. Вважається, що і сам термін “логіка” у філософській обіг уперше ввів Зенон Кітійський. Стоїки стверджували, що не може бути філософії без логіки – алогічної філософії. Саме в логіці вони мали великі заслуги, і після Аристотеля чи не найбільше розвивали формальну логіку [4, с. 65–66].

Популярними у філософських курсах Києво-Могилянської колегії (академії) були також твори таких світочів епохи Відродження, як ідейного предтечі Реформації Еразма Роттердамського з його концепцією “християнського гуманізму” та педагога-гуманіста Яна Амоса Коменського, згодом філософські трактати Р. Декарта, Б. Спінози, системи М. Коперника та Г. Галілея [1, с. 81; 4, с.133-229; 5, с.

149-199; 8, с.5; 10; 11;14, с. 204-251; 21; 22; 23, с. 206-283]. Недаремно відомий німецький історик, академік Е. Вінтер пише, що в Київській колегії (академії) “пізній гуманізм подає руку ранньому Просвітництву” [8, с.16].

Ось чому, підсумовуючи плюралізм такого філософствування, вже на початку XVIII ст., за свідченням Т. Прокоповича, схоластичні мудрування розглядаються як пройдений етап у житті Київської академії. Зокрема, серед учених академії, які багато в чому відійшли від схоластики, сучасні дослідники називають Х. Чарнуцького, А. Дубнівича, І. Левицького, Ф. Лопатинського [1, с. 81].

Цьому сприяла, як стверджують сучасні українські дослідження, та обставина, що професори Києво-Могилянської колегії (академії), як і їх католицькі та протестантські колеги з навчальних закладів Західної Європи, віддаючи данину схоластичному аристотелізму, постійно брали до уваги розвиток філософської думки в межах секуляризованої (світської, неконфесійної) філософії доби Відродження, Реформації та Нового часу [4, с. 226]. Тому, безумовно, на тогочасну вітчизняну академічну філософію не могли не вплинути ренесансно-реформаційні (гуманістичні та пантеїстичні) ідеї, а також філософські ідеї епохи Раціоналізму XVII ст. – емпіризму Ф. Бекона та сенсуалізму його послідовників, деїзму Р. Декарта та моністичного пантеїзму Б. Спінози, тісно пов’язані з розвитком природознавства доби Відродження (коперніканством) та Нового часу (науковою революцією XVII ст.).

Слід також враховувати, що в цей час на загальному характері європейської релігійної філософії відчутно позначилась відновлена в ході католицької Контрреформації в Іспанії та Португалії так звана “друга схоластика”, тобто – неосхоластика. В цих країнах складається широка мережа різних філософських шкіл (шкіл конфесійної католицької філософії) при навчальних закладах, що поділялися на два напрямки: містичний та раціональний. Серед шкіл раціонального напрямку особливий вплив на академічну філософію (тобто професійну філософію у вищих навчальних закладах) справляли коїмбрійська та комплютенська школи, репрезентанти яких відзначались широкою ерудицією, глибокою вченістю, чітким логічним стилем викладу матеріалу. Відроджена ними схоластика (неосхоластика) відзначалася (на відміну від старої, традиційної схоластики) простотою і ясністю понять та категорій, намаганням йти в ногу з часом (тобто, враховуючи здобутки тогочасної філософії і науки), бути корисною для розвитку філософського знання. Одним із найбільших католицьких авторитетів цієї “другої схоластики” був Франциск Суарес, якому вдалося гармонійно поєднати схоластичний аристотелізм із концептами секуляризованої філософії Нового часу. Надзвичайно високий авторитет Ф. Суареса визнавали, використовуючи і розвиваючи його ідеї, навіть такі видатні філософи Нового часу, як Френсіс Бекон, Рене Декарт, Гуго Гроцій та ін. [4, с. 226–227].

Значною мірою, і завдяки філософії Ф. Суареса “друга схоластика” (неосхоластика) мала великий вплив на розвиток тогочасної духовно-академічної філософії (тобто філософсько-богословської думки, або філософської теології в межах академічної філософії) спочатку в Західній, а згодом у Східній Європі (включно з Україною). Відмінною особливістю неосхоластики було те, що ця релігійна філософія розвивалась паралельно зі світською (секуляризованою) філософією Нового часу. Тому вона, безумовно, враховувала досягнення сучасної їй секуляризованої науки та філософії, не поступаючись, звичайно, при цьому своїми принципами. Ось чому і ця духовно-академічна філософія (використання неосхоластики в академічній філософській теології) також сприяла розвитку філософського знання у всіх країнах Європи. Зокрема, за визначенням І. Захари, філософські твори, за якими читались курси лекцій у Києво-Могилянській колегії (академії), є, по суті, українським варіантом “другої схоластики”. Вони розроблялись у тому ж ключі, що й академічна філософія, загалом, та філософська теологія в її межах, зокрема, в духовних і світських вищих навчальних закладах Західної Європи [4, с. 227].

Отже, підсумовує І. Захара, коли йдеться про професійну (академічну) філософію в Україні у XVII – першій половині XVIII ст., то мається на увазі раціональна течія релігійної філософії (філософської теології), яка існує одночасно із секуляризованою філософією Нового часу. Ці обидві течії не ізольовані одна від одної, як і в західноєвропейській філософії, де раціональна релігійна філософія (філософська теологія) бере до уваги все те нове, що з’являється у секуляризованій філософії, а остання – не ігнорує того, що викликає у неї інтерес в розвитку духовно-академічної філософії (академічної філософської теології). При такому взаємовпливові, взаємозбагаченні спостерігається розвиток обидвох філософських течій, що цілком стосується й української академічної філософії XVII – першої половини XVIII ст. [4, с. 227].

Звідси цілком закономірною виглядає об’єктивна зумовленість відходу вітчизняної духовно-академічної філософії (православної філософсько-богословської думки в межах української академічної філософії) XVII – першої половини XVIII ст. від попередньої ортодоксально-візантійської традиції християнізованого неоплатонізму – ареопагітизму в напрямку переорієнтації на раціоналізм західноєвропейської схоластики, неосхоластики (“другої схоластики”) та секуляризованої (неконфесійної) філософії Нового часу.

1. Від витоків до середини XIX століття: Короткий довідник з історії філософії / Під ред. Т.Д. Пікашової та В.Л. Чуйка. – К.: МАУП, 1997. – 152 с.
2. Від Вишенського до Сковороди / За ред. В.М. Нічик. – К.: Наук. думка, 1972. – 143 с.
3. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К.: Наук. думка, 1996. – 286 с.

4. Захара І.С. Академічна філософія України (XVII – I пол. XVIII ст.). – Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 239 с.
5. Історія української філософії: Хрестоматія / Упорядник М.В. Кашуба. – Л.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 356 с.
6. Кашуба М.В. Георгій Кониський – світогляд та віхи життя. – К.: Укр. Центр духовної культури, 1999. – 228 с.
7. Кашуба М.В. З історії боротьби проти унії XVII–XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1976. – 171 с.
8. Козачишин Н.М., Матюхіна О.А. Філософська і суспільно-політична думка на Україні у XVII ст. Текст лекції з курсу філософії для студентів всіх форм навчання. – Л.: ЛПІ, 1992. – 21 с.
9. Мірчук І. Історія української філософії // Енциклопедія українознавства. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 128-216.
10. Ничик В.М. Из истории отечественной философии конца XVII – начала XVIII в. – К.: Наук. думка, 1978. – 298 с.
11. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). – К.: Наук. думка, 1990. – 384 с.
12. Ничик В.М. Феофан Прокопович. – М.: Мысль, 1977. – 192 с.
13. Нудьга Г. Українські студенти в університетах Європи XIV–XVIII ст. // Український календар. – Варшава, 1968. – С. 315-320.
14. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Вища шк.: Тов-во “Знання”, КОО, 1999. – 543 с.
15. Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах. – К.: Либідь, 1997. – 328 с.
16. Паславський І.В. З історії розвитку філософських ідей на Україні в кінці XVI – першій третині XVII ст. – К.: Наук. думка, 1984. – 128 с.
17. Пашук А. Проблема “истиннаго человека” у філософській концепції Григорія Сковороди // ЗНТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 181-200.
18. Проблема людини в українській філософії XVI–XVIII ст. / Відп. ред. М.В. Кашуба. – Л.: Логос, 1998. – 239 с.
19. Рогович М.Д. Мироззрение М. Козачинского и его место в истории отечественной философской мысли первой половины XVIII в.: Автореф. дис. ... канд филос. наук. – К., 1978. – 21 с.
20. Рогович М.Д. Світські мотиви в творчості Ф. Прокоповича і А. Кантеміра // Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і Реформації: Зб. наук. праць / АН УРСР. Ін-т сусп. наук. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 158-170.
21. Стратій Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. – К.: Наук. думка, 1982. – 347 с.
22. Стратій Я.М. Проблемы натурфилософии в философской мысли Украины XVII в. – К.: Наук. думка, 1979. – 208 с.
23. Філософія Відродження на Україні / Відп. ред. М.В. Кашуба. – К.: Наук. думка, 1990. – 336 с.
24. Чижевський Дм. Нариси з історії філософії на Україні. – Мюнхен, 1983. – 175 с.

**PECULIARITIES OF UKRAINIAN PHILOSOPHICAL
THEOLOGICAL THOUGHT OF THE 17th AND 18th C.C.**

Valeriy Stetsenko

*Ivan Franko National University of L'viv, Universytets'ka Str., 1,
L'viv, 79000, Ukraine, kafilos@franko.lviv.ua*

The peculiarities of philosophical fundamentals of the Ukrainian theology of the 17th and 18th centuries have been considered. The tendency of the Ukrainian Orthodox philosophical thought of the time to a retreat from the existing Orthodox-Byzantine tradition of Christian neo-Platonism and Areopagitism in the direction of reorientation to the West-European scholasticism, neo-scholasticism and philosophical rationalism of the modern time has been analysed.

Key words: philosophical theology, rationalism, scholasticism, neo-scholasticism, pantheism, deism.

*Стаття надійшла до редколегії 9.02.2006
Прийнята до друку 20.03.2006*